

Crisi, austeritat i pobresa amb perspectiva de gènere

Maria de la Fuente

Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS)

Paraules clau: Estat del benestar, feminització de la pobresa, austeritat, crisi, pobresa

Durant els darrers anys, la major part de la població ha vist empitjorades les seves condicions de vida. Els impactes de la crisi financera i les polítiques de caire deflacionista per a donar-hi resposta encara estan per avaluar. En aquest context, el fenomen de la pobresa ha crescut i ha pres noves formes, incrementant també la seva complexitat. Aquest article presenta una reflexió sobre els conceptes de pobresa i feminització de la pobresa, per, a continuació, abordar l'evolució de l'empobriment de la població i les diferències de gènere en el mateix, així com els impactes de gènere en les polítiques d'austeritat.

Introducció

Al llarg dels darrers deu anys, la major part de la població ha vist empitjorades les seves condicions de vida. Els impactes de la crisi financera i de les polítiques de caire deflacionista per a donar-hi resposta encara estan per avaluar, i possiblement, sota l'aparença de mesures d'emergència, implicaran una modificació estructural de l'Estat del benestar i de la qualitat de vida d'àmplies capes de la ciutadania. En aquest context, el fenomen de la pobresa ha crescut i ha pres noves formes, incrementant també la seva complexitat. Quin és el rol que hi tenen les desigualtats de gènere? S'ha produït un increment de la feminització de la pobresa, o pel contrari hem experimentat una degradació de les condicions de vida amb un impacte fonamentalment masculinitzat? Resulta encara prematur establir conclusions definitives en relació a una transformació que està en marxa. Tanmateix, amb aquest horitzó, es poden avançar alguns elements conceptuals i posar-los en relació amb el que ja sabem sobre els impactes de la crisi i les mesures "d'austeritat". A continuació es presenta una reflexió sobre els conceptes de pobresa

i feminització de la pobresa, per, tot seguit, abordar l'evolució de l'empobriment de la població i les diferències de gènere en el mateix, així com els impactes de gènere al respecte de les polítiques d'austeritat.

1. Què és la feminització de la pobresa?

La feminització de la pobresa és un concepte utilitzat inicialment en el context de les polítiques de desenvolupament. Neix de la necessitat de fer emergir en el debat públic la ceguesa de gènere del tractament de la pobresa per part de les organitzacions internacionals i de cooperació. Avui podem dir que hi ha dues maneres d'interpretar aquest terme (CCOO, 2016: 29; Pérez Orozco, 2003). La primera, fonamentalment descriptiva, fa referència a la composició majoritàriament femenina de la població en situació de pobresa, o bé al major increment de dones que d'homes en aquesta situació en un període determinat. La segona, de caràcter analític, pretén assenyalar el gènere com a estructura social causant d'aquesta diferent incidència de la pobresa en homes i dones. Podríem anomenar, amb major precisió, a aquest segon enfocament “l'anàlisi de la pobresa amb perspectiva de gènere” o “anàlisi de gènere de la pobresa”.

La gran dificultat per identificar avui l'existència d'una feminització de la pobresa a Catalunya, i després analitzar-ne els seus condicionaments de gènere, prové de les eines estadístiques utilitzades per a la seva mesura, i els implícits conceptuals que contenen. Les taxes de risc de pobresa i de risc de pobresa i exclusió social, com tots els indicadors estadístics, impliquen una simplificació de la realitat amb l'objectiu de poder obtenir una xifra sintètica que puguem comparar al llarg del temps i l'espai, per a saber si millorem o

empitjorem i “quant de bé o de malament” estem en relació a altres contextos. En aquest cas, però, aquesta simplificació és cega al gènere, no reconeixent la diferent posició d'ambdós sexes en relació a l'escassetat de recursos necessaris per viure. D'una banda, no inclou la diversitat d'experiències de manca de benestar. De l'altra, es considera que són les llars –composades, en la seva gran majoria, de forma mixta per persones d'ambdós sexes–, i no les persones, les subjectes a la pobresa, i en conseqüència, no ens permeten identificar les desigualtats dins de les mateixes.

La manera en què es pot crear una mesura que capti la complexitat del fenomen de la pobresa, sense deixar de banda experiències rellevants, ha estat un tema central en l'economia del desenvolupament. La multidimensionalitat de la pobresa ha estat objecte d'atenció i debat d'especialistes, entre els quals destaca l'aportació clàssica d'Amartya K. Sen i Martha Nussbaum. L'economista i la filòsofa (1998) van assenyalar que considerar només la renda com a mesura del benestar esbiaixava la nostra perspectiva del mateix. La renda és el mitjà per assolir les necessitats humanes i pot tenir un pes i importància diferents en cada societat, però el benestar passa pel desenvolupament d'un conjunt de capacitats bàsiques que són comunes a tots els éssers humans, i que pertanyen a tots els àmbits de la vida, més enllà de l'ocupació i el consum. El repte avui, però, és la determinació dels elements que componen aquestes múltiples cares de la pobresa i l'empobriment. Existeixen moltes propostes, cap d'elles amb un consens total¹.

1. L'indicador de pobresa i exclusió social (la taxa AROPE, utilitzada de forma estandarditzada a nivell europeu) pretén captar aquesta multidimensionalitat, sense tanmateix traspasar el marc que estableix la centralitat dels recursos monetaris i de consum i l'ocupació com les principals vies d'inclusió social.

Retenint la necessitat d'incorporar la perspectiva de gènere (és a dir, de tenir en compte les experiències i necessitats d'homes i dones com a igualment valuoses), es pot proposar que, a més de l'existència d'uns recursos mínims per evitar la carència extrema, una noció multidimensional de la pobresa hauria de poder captar també la qüestió de la dependència econòmica, de la precarietat i de la marginació (CCOO, 2016). L'autonomia econòmica és fonamental, ja que qualsevol persona necessita tenir els seus propis ingressos (ja siguin provinents del seu treball o de pensions públiques) i també tenir-ne capacitat de decisió. Les relacions de poder dins la llar, doncs, esdevenen un element central per a avaluar el benestar econòmic dels seus membres. Aquest benestar, per altra banda, també depèn del gaudi d'uns nivells mínims de seguretat en el futur, més enllà de l'obtenció de rendes suficients en períodes determinats. Anomenem precarietat a la manca d'aquesta seguretat, que genera un nivell de vulnerabilitat i desempoderament incompatibles amb el benestar. Finalment, cal tenir en compte que els diners no són suficients si vivim sense una xarxa comunitària i/o pública de suport. La inclusió va més enllà de la disponibilitat de diners, ja que factors com l'aïllament o la sobrecàrrega de treball poden treure'ns la capacitat d'usar els recursos disponibles per a viure amb una qualitat de vida mínima. Una noció multidimensional ens permetrà considerar tots aquests elements conjuntament per a respondre de forma veraç a la pregunta sobre fins a quin punt hem empitjorat el nostre benestar durant la darrera dècada i fins a quin punt el col·lectiu de persones que no en gaudeixen d'uns nivells mínims s'ha ampliat.

Com hem esmentat més amunt, el segon gran problema de la conceptualització subjacent a les actuals mesures de la

pobresa és que la unitat mínima considerada és la família. Es pressuposa que la llar és la unitat bàsica d'ingrés de les rendes² i del consum. Així, les dades individuals no són més que una estimació a partir de la informació obtinguda sobre les llars; una estimació que assigna una distribució equivalent dels ingressos i de la capacitat de consum a les persones que hi viuen, independentment del seu sexe o la seva edat. Tanmateix, a la major part de les llars les persones adultes que hi conviuen són un home i una dona, i el primer té, en la majoria dels casos, ingressos superiors a la segona. Així doncs, aquesta assumptió implica a la pràctica que s'assigna a les dones, de forma merament estadística, una part de la renda que a la vida real pertany als homes; "així, finalment, quan es llegeixen aquestes dades desagregades per sexe (tal i com les exposen el organismes estadístics oficials, per exemple) s'acaba conclouent que no hi ha una desigualtat important en la pobresa" (De la Fuente et al, 2016:233).

El problema analític és gran i la solució no és senzilla. Si bé seria fictici suposar que les persones que tenen un ingrés baix o cap ingrés (paradigmàticament: les mestresses de casa) viuen en la mateixa situació de pobresa independentment de la seva situació de convivència a la llar, també és fal·laç suposar que l'esfera domèstica és un àmbit de distribució igualitària dels recursos, com es fa actualment. Avui, contra tots els coneixements provinents de l'economia i la sociologia feminista, estem ignorant les desigualtats de gènere dins de les llars en el terreny econòmic, suposant que les diferències en les rendes individuals entre homes i dones que hi conviuen no tenen

2. Cal tenir en compte que el patrimoni queda fora d'aquestes mesures.

cap conseqüència en els estils de vida, en la dependència i en la precarietat econòmica d'uns i les altres.

Un canvi de perspectiva ens aportaria una informació substancialment diferent de la que maneguem avui. Utilitzant les dades disponibles a l'Enquesta de Condicions de Vida de l'INE (2015) sobre les rendes individuals, i seguint la metodologia implementada per Belzunegui et al (2012), podem saber que un de cada quatre homes i una de cada dues dones tenen uns ingressos per sota del llindar que els permetria viure sols/es sense risc de pobresa. A més, si observem –a través d'aquesta mateixa font–, les rendes mitjanes segons els grups d'edat, sabem que les dones joves (menors de trenta) són les que, de mitjana, tenen ingressos més baixos (4.996,6 euros anuals), i que són les dones de 65 anys les que ingressen menys diners en comparació amb els homes del seu grup d'edat (10.213,6 euros front 19.137,50) (CCOO, 2016: 67).

Aquesta diferència en les rendes no succeeix per casualitat. Existeix una estructura social de gènere que condiciona les posicions i expectatives socials sobre cadascun dels sexes, que ho fa de diverses formes en interacció amb altres condicionants com l'edat o l'origen, i que té implicacions clares pel que fa a la feminització de la pobresa. Es caracteritza per dues normes socials. En primer lloc, la feina domèstica i de cura és responsabilitat principal de les dones. Aquesta norma està relacionada amb la pobresa per dues raons. D'una banda, perquè implica la realització d'un volum de treball gratuït que genera un cost d'oportunitats important per a l'obtenció de rendes. De l'altra, perquè la divisió de rols dins la llar està associada a la dependència econòmica de l'home, a qui se suposa la responsabilitat

principal d'aportar una renda suficient a tots els seus membres.

Així, aquesta primera norma té com a conseqüència una vinculació relativament dèbil de les dones al mercat de treball. Les trajectòries laborals femenines estan desproporcionadament marcades per sortides i entrades en el mercat de treball en funció de les necessitats familiars, i per fórmules de treball a temps parcial. En general, existeix una major incidència de la precarietat laboral entre les dones que entre els homes, amb menys possibilitats d'estabilitzar-se i de dur a terme un progrés professional que ells. Pel que fa la pobresa, això implica diverses situacions de vulnerabilitat. En primer lloc, les menors rendes de les dones respecte els homes a causa dels tipus de contracte. En segon lloc, les menors pensions, en el context d'un sistema de base contributiva i no universalista pel que fa a les transferències públiques. Aquest fet impacta sobretot a dones amb trajectòries laborals marcades pel gènere a través de la discontinuïtat, o bé a les mestresses de casa majors de 65 anys. La insuficiència de les rendes del treball –així com l'assoliment de drets laborals– es veuen, a més, reforçades per la menor capacitat d'acció col·lectiva (menor sindicació i menor veu en les organitzacions sindicals).

La segona norma es produeix de forma transversal tant a l'esfera pública com a l'esfera domèstica. És una falta de reconeixement social i econòmic de les dones i d'allò considerat femení. Aquesta menysvaloració té importants conseqüències en la feminització del risc de pobresa. Els perjudicis en el benestar de la tasca de cura de les persones en situació de dependència (virtualment, tothom en un moment o altre), fan que aquelles persones

(majoritàriament dones) que tenen aquesta tasca no professional com a dedicació principal o única, es trobin en una posició de vulnerabilitat social important. No només pels costos d'oportunitat assenyalats anteriorment, sinó per la manca de reconeixement social i d'atenció pública que garanteixi unes condicions mínimes de salut i benestar psicosocial. Això situa aquest col·lectiu en una posició que pot anar des de la precarietat vital a una situació de marginació. Aquests riscos no monetaris també són presents quan el gènere s'entrecrua amb el sobreenvelliment. La desatenció pública i social de les dones sobreenvellides està associada a la manca de reconeixement del seu rol social en èpoques passades, i pot implicar una autèntica situació de marginació, ja sigui associada a la solitud o no.

La manca de reconeixement també es produeix a l'esfera pública i laboral. Hi ha sub-sectors econòmics que realitzen tasques tradicionalment femenines, estructuralment mal remunerades, i amb unes condicions de treball amb un important desgast de la qualitat de vida i la salut. En especial, el sector domèstic i/o de la neteja, així com el sector de l'atenció domiciliària són dos casos extrems d'aquest problema, on la feminització de la pobresa és un fet sobradament contrastat. La precarietat i vulnerabilitat que suposen aquests llocs de feina afecten sobre manera a un col·lectiu, el de les dones d'origen estranger, en el qual els riscos socials són específics per l'encreuament de dues condicions: dona i nouvinguda. Un altre col·lectiu doblement mal reconegut és el de les dones joves. Moltes d'elles amb estudis postsecundaris, es troben sobrerrepresentades en el col·lectiu de persones amb rendes individuals per sota el llindar de la pobresa,

mostrant que el nivell d'estudis no protegeix igual a dones que a homes. Sovint, aquest efecte dels estudis sobre el benestar econòmic té a veure amb l'emparellament amb homes amb rendes superiors, no a través de l'assoliment de rendes pròpies (Valls, 2016: 71). Tornem així a l'inici d'aquesta reflexió: assenyalant la qüestió de la dependència econòmica de les dones respecte els homes dins la família.

2. Ha augmentat durant la crisi la feminització de la pobresa?

Molts indicadors mostren que entre 2008 i 2016, el benestar de la major part de la població al nostre context ha disminuït i que noves formes d'empobriment fan encara més complex el fenomen. Com hem mostrat, identificar les desigualtats de gènere, o l'empitjorament de les condicions de vida de les dones amb les eines estadístiques disponibles en aquest àmbit és difícil. A continuació fem una aproximació que ens permet orientar-nos, si bé de forma fragmentària, en aquest terreny.

Seguint la guia que ens proporciona la proposta multidimensional presentada anteriorment (CCOO, 2016), en primer lloc ens aproximarem a les rendes necessàries per a la supervivència. La mesura del salari³ mitjà ens proporcionarà informació sobre la desigualtat de gènere en l'accés de la població a aquest recurs fonamental⁴.

3. Una altra limitació és que les dades fan referència al treball assalariat, excloent el treball autònom o altres règims de cotització. Tot i així, la major part de la població que treballa ho fa de forma assalariada.

4. L'altra gran font d'ingressos són les transferències públiques. Malgrat la seva importància, donat que la major part de les mateixes són de tipus contributiu –i per tant vinculades a les rendes del treball– i per raons d'espai, hem optat per no analitzar-les en aquest apartat.

Així, observem que, després d'una ralentització del seu creixement a partir de 2009, els salaris masculins i els salaris femenins comencen a decreïxer respectivament el 2012 i el 2013 fins a 2014⁵. En aquest període, a més, la bretxa salarial de gènere augmenta, passant de cobrar un 24% menys a cobrar un 26 % menys que els homes (dades de l'Enquesta anual d'estructura salarial de l'INE). S'ha produït, doncs, un empobriment generalitzat dels salaris i un augment de la bretxa de gènere. Tanmateix, tal i com ja s'ha exposat, la gent jove mostra pautes diferents a la resta dels grups d'edat. Els salaris de la gent jove (de 25 a 34 anys) són els que més han disminuït en conjunt, però al mateix temps han estat els més igualitaris durant la crisi (amb una bretxa d'entre un 14% el 2009 i un 15% el 2014). La resta de grups d'edat presenten una disminució menor de les rendes en els anys de la crisi, però una major bretxa de gènere, que, a més, ha augmentat també en major mesura. Les dones d'entre 45 i 54 anys són les que han patit un major augment de la desigualtat (del 29% al 32%), convergint en aquest terç menys de sou, amb les –ja tradicionalment més discriminades– dones majors de 55 anys (que han passat, en el mateix període, del 31% al 32% de bretxa). Val la pena també apuntar que a l'any 2014 els sous masculins i els de les dones més joves s'han recuperat lleugerament, mentre que els de les dones majors de 34 han seguit baixant.

Tenint en compte aquestes dades, podem suposar que la dependència econòmica en l'àmbit familiar ha augmentat. Aquesta intuïció es veu reforçada per la informació que

5. Dades de l'Enquesta anual d'estructura salarial de l'INE. Es presenten les dades entre el 2009 (ja que es produeix un canvi metodològic aquell any que dificulta la comparació amb anys anteriors) fins a 2014, darrer any amb dades disponibles.

ens dona l'evolució de les separacions en aquest mateix període. A Catalunya, els trencaments de parella no havien deixat d'augmentar fins a 2006 (arribant als 27.493), però van disminuir a partir de 2007 de forma molt pronunciada, fins als 18.898 el 2016, un nombre que ens retorna als nivells del tombant de segle. Tot i que no podem atribuir a un sexe o un altre aquesta decisió, si assumim la motivació parcial o totalment econòmica que s'amaga en aquest canvi de comportament col·lectiu, hem de considerar també que l'impacte econòmic d'una separació per a homes i dones és diferenciat, ja que les dones soles i les dones amb nens i nenes a càrrec, són les famílies amb major risc de pobresa.

La precarietat vital està marcada per la incertesa no només en relació a les rendes de treball, sinó també pel que fa a la seguretat de drets socials en el futur. De nou, resulta difícil conèixer l'evolució durant els anys de la crisi d'aquesta dimensió de la pobresa. La taxa de temporalitat, després d'una disminució durant la primera meitat de la crisi, ha tornat a mostrar una tendència en augment, i ha passat de ser un fenomen feminitzat a ser un fenomen amb un impacte igualitari (21,2% en els homes i 21,1% en les dones). En l'esfera privada, resulta rellevant que l'edat mitjana de la maternitat, que s'havia mantingut força estable en els 29 anys per al primer fill/a, hagi crescut fins als 31,5 anys. Malgrat que aquest fet no ens ofereix informació directa sobre les desigualtats de gènere, sí parla sobre l'empitjorament de les perspectives de les dones a l'actual dècada respecte la dècada anterior, i en els casos de les dones majors de 35, té implicacions sobre la pròpia possibilitat de la maternitat biològica que els homes no han d'afrontar.

El fenomen de la pèrdua de densitat social –que hem anomenat marginació– és el menys mesurat, i no tenim informació que ens permeti dimensionar l’evolució a nivell de Catalunya, incorporant-hi la perspectiva de gènere. Com hem dit, la literatura assenjala que es tracta d’un fenomen majoritàriament masculí. Així ho mostra la informació demoscòpica sobre la percepció de la població de tenir “amb qui parlar”, o les dades dels serveis públics d’atenció a les persones sense llar.

Tanmateix, existeix una manca de criteris i mesures per a identificar situacions de vulnerabilitat socialment invisibles com ara la sobrecàrrega del treball de cura, les relacions de dominació dins la llar, o la solitud.

3. Quin paper han jugat les polítiques d’austeritat en la feminització de la pobresa?

Malgrat tot just comencem a avaluar els impactes directes de les desigualtats de les polítiques aplicades com a resposta a la crisi financera, sí coneixem l’orientació de gènere de les principals estratègies adoptades (Bettio et al, 2012). En particular, en les polítiques aplicades durant la segona etapa de la crisi, a partir de 2010. Es tracta de l’etapa de la mal anomenada *austeritat*, simbolitzada per la reforma constitucional de 2011, que establí el condicionament de la despesa pública al principi d’estabilitat pressupostària.

Tal i com assenyalen Alfama et al (2016), en el nostre context aquestes mesures es poden agrupar en cinc tipus. El primer és la reducció i degradació institucional dels organismes públics encarregats de vetllar per la igualtat de gènere. Aquesta política, sense un efecte directe sobre

la feminització de la pobresa, dificulta el control públic de l’impacte de gènere de la resta, i encara més la proposta de marcs alternatius d’actuació, favorables a la igualtat⁶. Pel que fa als altres quatre grups de polítiques amb rellevància de gènere, són els següents. En primer lloc, la disminució del pressupost i el personal dels serveis públics, en particular el sanitari, i també l’educatiu. L’impacte de gènere d’aquesta reducció és triple, ja que les dones són majoria entre les persones beneficiàries, entre les persones treballadores, i també entre les “prestadores substitutes” a falta de polítiques públiques (Gálvez, 2013: 95). Pel que fa a la feminització de la pobresa, aquesta política incrementa el risc dels col·lectius de dones responsables principals de la cura de criatures i de persones malaltes, a més de les dones de major edat, per qui l’atenció socio sanitària de proximitat esdevé una xarxa de protecció i inclusió social. A més, la bretxa salarial en augment des de 2012 està possiblement relacionada amb la reducció pressupostària d’aquests sectors ocupacionals, altament feminitzats, després d’una primera fase en què van ser els sectors masculinitzats els que van patir majors davallades en salaris.

En segon lloc, s’han dut a terme diverses reformes del sistema de pensions amb l’objectiu de limitar-ne l’accés i desvincular-ne la quantia respecte l’augment del cost de la vida. Com ja s’ha esmentat, l’enfocament contributiu de

6. En particular, la inexistència d’avaluacions d’impacte de gènere de les principals polítiques d’austeritat emmarcades en els Plans Nacionals de Reforma d’aquest període (Lombardo: 2013) té dues conseqüències importants: d’una banda, desconeixem la previsible dimensió del seu efecte desigual en homes i dones; de l’altra, coneixem la voluntat política d’ignorar el greuge que poden haver suposat, i els riscos específics per a les dones en un context d’empitjorament generalitzat de les condicions de vida.

les garanties de rendes (fonamentalment, les pensions), és un factor estructural d'empobriment de determinades cohorts de dones que van viure la major part de la seva etapa potencialment activa sota el franquisme amb treballs en economia informal, o sent mestresses de casa. Ara, l'increment de l'exigència d'anys cotitzats castigarà les intermitències en el mercat de treball i la participació a temps parcial, tots dos fenòmens majoritàriament femenins, malgrat la incorporació d'homes a aquests perfils laborals de baixa intensitat en els darrers deu anys. Així, els futurs perfils de persones sense dret a pensió o amb pensions insuficients per a viure fora de la pobresa possiblement seguiran sent feminitzats, no ja per la manca de participació en el mercat de treball, sinó pels perfils amb trajectòries precàries i discontinües, combinades amb l'enduriment en l'accés i la rebaixa de la quantia.

El tercer grup de polítiques és la retirada de suport públic a la cura: a través de les restriccions polítiques i pressupostàries als governs locals (i als seus serveis socials), així com l'aturada de la dotació per al desplegament de la Llei d'Autonomia personal, que hauria d'haver estat la base per a la consolidació d'un quart pilar de l'Estat del benestar. Entre els col·lectius en risc de pobresa, les cuidadores no professionals de persones en situació de dependència, que han vist eliminats els seus drets socials i també reduïda la quantia –ja de per sí minsa- que percebien per a dur a terme aquesta tasca. També impacta sobre els col·lectius de treballadores del sector de l'atenció domiciliària, que, com ja hem esmentat, viuen la precarització extrema del seu sector, i del conjunt de treballadores de la cura del sector privat o l'economia informal, en les quals impacta la manca de dignificació d'un treball clau per a què la societat funcioni.

En quart lloc, s'han produït diversos canvis en la regulació del mercat laboral que han tendit a precaritzar-lo, afectant –com hem esmentat– amb especial intensitat sobre les rendes de la població més jove, en concret les dones d'aquest col·lectiu, però de forma generalitzada a homes i dones de totes les edats. Un esment especial mereix la regulació fallida dels i les treballadores domèstiques, una política orientada a l'emergència a l'economia formal d'aquest col·lectiu, format majoritàriament per dones d'origen estranger i en situació de pobresa i gran vulnerabilitat social, i que no va solucionar el problema estructural del mateix.

La darrera gran estratègia d'austeritat ha sigut l'augment de l'IVA, un impost indirecte que, com a tal, provoca un perjudici major sobre les rendes més baixes, contribuint a ampliar la bretxa en l'empobriment entre dones i homes, i entre les dones de classe mitjana i aquelles que, per classe, edat o condició migrant, viuen en condicions de major risc social.

4. Conclusions

La feminització de la pobresa és un concepte àmpliament discutit, que té diversos significats i enfocaments, i pel qual ens falten eines d'anàlisi que ens permetin identificar l'evolució. El biaix de gènere dels instruments de mesura convencionals impedeix conèixer amb profunditat la desigualtat entre homes i dones en la pobresa, així com un possible empobriment femení causat per la crisi econòmica i fruit de les polítiques deflacionistes i d'ajust fiscal: les anomenades polítiques d'austeritat.

Tanmateix, sí podem constatar que la major part de les seves múltiples dimensions (manca de condicions de vida mínimes, dependència econòmica, precarietat i marginació)

afecten en major mesura a dones que a homes (CCOO, 2016). Tant les rendes insuficients per un benestar mínim, com la dependència econòmica són fenòmens feminitzats sobre els quals podem afirmar, després d'aquesta aproximació de caire exploratori, que se n'ha aguditzat la seva marca de gènere. La precarietat és també un fenomen feminitzat que, tanmateix, la crisi econòmica pot haver masculinitzat. Finalment, la marginació és un fenomen que està masculinitzat, tot i que queda pendent una recerca amb major profunditat que permeti identificar riscos de pèrdua de densitat social diferents en funció del gènere.

També sabem que l'estructura social de gènere té normes que determinen una situació de vulnerabilitat vers la pobresa, en particular entre col·lectius de dones en els quals el gènere es combina amb l'edat (grans, joves) o amb l'origen (estranger). Ens referim a la responsabilitat prioritària de la cura i la domesticitat, i a la menysvaloració de les dones i allò femení. Les polítiques d'austeritat han actuat en una societat marcada per aquesta estructura generalitzada, amb un previsible impacte desigual en cinc àrees clau: reducció dels serveis públics, reforma del mercat laboral, reforma de la regulació de les pensions de jubilació, increment de l'IVA, i reducció de les polítiques adreçades al suport a la cura. Aquestes polítiques tindran efectes –que podrem anar coneixent durant els propers anys– d'empitjorament de les condicions de vida de les dones en el seu conjunt. També, possiblement augmentarà el nombre de dones pobres pertanyents a col·lectius tradicionalment en risc (com les treballadores estrangeres, o les dones més grans, les dones cuidadores de dependents o les dones amb trajectòries laborals discontinües), i es crearan nous perfils de pobresa feminitzats (com el de les joves amb estudis i feina).

Bibliografia

- Alfama, Eva, Marta Cruells y María de la Fuente (2014) “¿Qué ha cambiado con esta crisis? El Mainstreaming de Género en la encrucijada”. *Investigaciones Feministas*, vol. 5. Pàgines 69-95.
- A. Belzunegui (coord.): *Socialización de la pobreza en España. Género, edad y trabajo en los riesgos frente a la pobreza*. Icaria.
- Bettio, Francesca, Corsi, Marcella, D'ippoliti, Carlo; Lyberaki, Antigone, Samek, Manuela Y Verashchagina, Alina (2012). *The impact of the economic crisis on the situation of women and men and on gender equality policies. Synthesis Report*. European Commission, Directorate General for Justice. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Comissions Obreres (2016). *La pobresa amb perspectiva de gènere: conceptes, indicadors i situació a Catalunya*. Editat per Comissions Obreres.
- De la Fuente, Maria (coord.). (2016). *Exclusió social i gènere als municipis: transversalitat, interseccionalitat i empoderament*. Col·lecció Grana núm 34, Institut de Ciències Polítiques i Socials.
- Gálvez, Lina (2013): “Una lectura feminista del austericidio”. *Revista de Economía Crítica*, nº 15 (primer semestre 2013). Pàgines 80-110.
- Lombardo, Emanuela (2013) “Gender mainstreaming and policy responses to the economic crisis: the ‘unintended consequences’ of EU and national policymaking on Spanish gender equality policies”. Ponència presentada a la Conferència del' AECPA, Sevilla 18-19 setembre.
- Pérez Orozco, Amaia (2003). *Feminización de la pobreza. Mujeres y recursos económicos*. CGT. Comisión Confederal contra la Precariedad.
- Sen, Amartya K. i Nussbaum, Martha Nussbaum (comp.) (1998). *La Calidad de Vida*, Fondo de Cultura Económica.
- Valls, Francesc (2016). “Cartografia de la feminització de la pobresa a Catalunya”. A *Exclusió social i gènere als municipis: transversalitat, interseccionalitat i empoderament*. Col·lecció Grana núm 34, Institut de Ciències Polítiques i Socials.